

*Гюльтекін Г.,
студентка кафедри тюркології
Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

*Арнаут Ф. І.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри тюркології
Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ЗОБРАЖЕННЯ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ У РОМАНІ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ЛІТЕРАТУРИ МОДЕРНІЗМУ ВІД ПЕРІОДУ ТАНЗИМАТУ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. Роль і сфера впливу жінок у сучасному світі є досить різноманітною. Як і в багатьох країнах, у Туреччині жінки страждають від гендерної нерівності. Через це вважати, що ця суспільна проблема не матиме місця у літературі, буде помилкою. Погляд на жінку відображається у літературі будь-якого суспільства. Тому література Туреччини не є винятком. Відомо, що разом зі зміною літературних течій думка про місце жінки у суспільстві теж змінюється. Такі питання, як індивідуальна і соціальна ідентичність жінки, її відносини з чоловіком і зміна жіночого образу протягом історичного процесу, вивчалися різними дослідниками і були одними з основних тем літератури та інших галузей мистецтва [1, с. 4].

Рухи у напрямі до модернізації, що почалися з Танзимату, також сприяли зміні ролі жінки в османському суспільстві. Зокрема, інститут наложниць, який з'явився в перших романах періоду Танзимату, після зникнення і прийняття суспільством образу європейської жінки, поступився місцем мотивам, що виступають за свободу жінок у літературному напрямі Сервет-і Фюнюн. Тоді як такі характерні ознаки вестернізації у романах Танзимату, як «гра на піаніно», «розмова по-французьки», поступилися мотивам «таємного листування» і «танцю», що відображають інтимність відносин між чоловіком і жінкою у літературі Сервет-і Фюнюн [2, с. 149].

У зв'язку з тим, що у період національної літератури жінка брала активну участь у національно-визвольній війні, вона відіграла значну роль у романах і оповіданнях. Із проголошенням Республіки жінки отримали нові права, такі як обирати і бути обраною на виборах, а також право на розлучення. Незважаючи на те, що з цими новими правами жінка стала сучаснішою, у суспільному розумінні вона відіграла пасивну роль, а гендерна нерівність продовжувала тривати. У літературі цього періоду жінка була зображена як віддана особа, що усвідомлює свої соціальні та сімейні обов'язки. За суспільним сприйняттям жінка повинна адаптуватися до сучасного життя і увійти у громадський простір, визнавши перевагу чоловіка.

Ця стаття присвячена комплексному вивченню зображення письменниками жіночих образів у романах, починаючи з літератури Танзимату і закінчуючи національною літературою.

Ключові слова: жінка, Танзимат, Сервет-і Фюнюн, Феджр-і Ати, національна література.

Постановка проблеми. Донині в українській тюркології на основі джерел турецької мови не було проведено ґрунтовне літературно-історичне дослідження, предметом якого є проміжок часу, починаючи від літератури Танзимату і закінчуючи республіканською літературою. Наявні роботи, кількість яких є незначною, здебільшого зосереджені на творчості окремих письменників. У зв'язку з цим існує потреба у комплексному аналізі історії сучасної літератури до періоду формування республіканської літератури.

Проведення такого дослідження допоможе нам зрозуміти, яким чином тема жінки, яка останнім часом набула актуальності у всьому світі, зокрема й у Туреччині, функціонує у сучасних турецьких романах, написаних у період республіканської літератури включно. Результати дослідження можуть бути використаними під час проведення уроків і написання наукових робіт з історії літератури на кафедрах тюркології у та поза межами Туреччини.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Доцент університету «Ушак» Емре Ваді Балджи отримав своє звання у сфері журналістики. Об'єднавши журналістику із літературою, він видав книгу під назвою “*Haberlerde Modern Türk Edebiyatı ve Kadının Temsili*” (укр. Сучасна турецька література у новинах і представництво жінок) [1, с. 4].

Доцент Чімен Гюнай Еркол, який досліджував тему вбивства у суспільстві, опублікувавши у журналі “*Türkiyat Mecmuası*” (укр. Журнал про тюркологію) роботу, яка називається “*Osmanlı Türk Romanından Çağdaş Türk Romanına Kadınlık: Değişim ve Dönüşüm*” (укр. Жінка від турецького роману доби Османської імперії до сучасного турецького роману: зміна і перетворення), привернув увагу до теми жінки у романі [2, с. 149].

Зейнеп Ондер, досліджуючи період Танзимату у галузі історії турецької літератури, видала свою працю під назвою “*Tanzimat Dönemi Edebiyatı*” (укр. Література доби Танзимату) у виданні благодійного фонду «Хаят Сагалік ве Сос'яль Хізметлер Вақфи» [3, с. 3].

У зв'язку із виникненням потреби проаналізувати образ османської жінки у структурі османської держави, образ якої відрізнявся від образу придворної, міської, сільської жінки

і жінки мусульманки і не мусульманки, Мераль Алтиндал опублікувала книгу “*Osmanlıda Kadın*” (укр. Жінка в османській державі) [4, с. 181].

Значний внесок у дослідження теми жінки здійснив Мустафа Карабулут, який порівняв образ жінки західного і східного зразків у праці під назвою “*Tanzimat Dönemi Türk Romanında Kadın Üzerine Tematik Bir İnceleme*” (укр. Тематичний аналіз жінки у турецькому романі доби Танзимат) [5, с. 50].

Гюзін Діно у книзі під назвою “*Türk Romanının Doğuşu*” (укр. Зародження турецького роману) проаналізувала перший твір, який міститься ознаки турецького роману, а саме: “*İntibah: Sergüzeşt-i Ali Bey*” (укр. Пробудження: Пригоди пана Алі), написаного Намик Кемалем [6, с. 78].

Книга Кенана Акюза “*Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri: 1860–1923*” (укр. Основні риси сучасного турецького роману: 1860–1923) стала повноцінним дослідженням на цю тему, а також основою для робіт інших дослідників цієї проблематики [7, с. 38].

Коли у відповідь на думку про те, що література Сервет-і Фюнюн не є народною, почало йтися про культурні зміни, Мехмет Согуккемерогулари, наголошуючи на тому, що не можна вважати літературу, у якій відображується певне товариство, не народною, написавши роботу на цю тему, здійснив значний внесок у літературу [8, с. 1785].

Бейхан Кантер досліджувала побут сімей, які адаптувались до культури нової цивілізації, яка з'являється у романі періоду Сервет-і Фюнюн, і саму структуру роману, що стало темою для її докторської дисертації [9, с. 2].

Огон Киртил у журналі “*Kadın Araştırmaları Dergisi*” (укр. Журнал досліджень про жінок) опублікував роботу, у якій на прикладі декількох романів було проаналізовано зображення структури османської сім'ї у романі, у якій спостерігаються зміни із настанням періоду Танзимату [10, с. 128].

Доцент Ахмет Боздоган презентував нам результати детального дослідження діяльності спільноти «Феджр-і Аті» та їхній журнал «*Musavver Muxim*» [11, с. 34].

Названий на честь періоду журнал «*Сервет-і Фюнюн*», у якому можна знайти детальну інформацію про літератури цієї доби, використовується для прочитання у режимі онлайн, а також як джерело для написання робіт [12, с. 1325].

Назлі Меміш Байгімур була першою, хто дослідив роман Джемлі Сулеймана “*Siyah Gözler*” (укр. Чорні очі) і написала про параноїдні розлади п'яти героїнь-жінок [13, с. 66].

Мухарем Даянч опублікував роботу під назвою “*Milli Edebiyat Dönemi, Milliyetçi Edebiyat ve Milli Edebiyat Kavramı Üzerine Düşünceler*” (укр. Роздуми над поняттями «період народної літератури», «національна література» і «народна література»), у якій він дослідив ці поняття, беручи до уваги їхні основні особливості [14, с. 91].

Хюсеїн Челік здійснив значний внесок до Ісламської Енциклопедії, опублікувавши роботу про літературний рух “*Genç Kalemler*” (укр. Молоді письменники) [15; 16].

Алкан Йилмаз, презентуючи наукові, політичні та інтелектуальні сторони тюркізму/туранізму, дослідив роман Зіі Гьоккальпа “*Kızılalma*” (укр. Червоне яблуко) і Халіде Едіп “*Yeni Turan*” (укр. Новий Туран), які стали актуальними у зв'язку із зображенням у них героїнь-жінок [17, с. 216].

Інджі Енгінюн у книзі під назвою “*Halide Edip Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*” (укр. Питання Сходу і Заходу

у творах Халіде Едіп Адівар) дослідила, яким чином Халіде Едіп намагається об'єднати Захід і Схід, виходячи із спільних культурних і суспільних цінностей [18, с. 168].

Мета статті полягає у широкому дослідженні кроків модернізації і зображення турецькими письменниками образу жінки у романах, починаючи з літератури Танзимату і закінчуючи національною літературою.

Виклад основного матеріалу. Доба Танзимату – перший крок до модернізації. Датою початку доби Танзимату у літературі Туреччини вважається 1860 рік. Це пов'язано з появою спеціальної впливової преси, якої раніше в Османській імперії не існувало.

У 1860 році Агах Ефенді опублікував першу приватну турецьку газету під назвою «*Терджюман-и Ахваль*». Після цього у 1862 році Шінасі випустив газету «*Тасвір-і Ефкар*», яку продовжував публікувати Намик Кемаль. У 1866 році друком вийшла газета «*Мухабір*», де головним редактором був Алі Суаві; у 1872 році – газета «*Ібрет*», головним редактором якої був Кемаль; у 1873 році газета «*Хадіка*», випущена Ебуззія Тевфіком; у 1875 році газета «*Вакіт*», головним редактором якої був Кемаль Пашазаде; а у 1876 році – газета «*Сабах*», головним редактором якої був Шемсеттін Самі. Газети, випущені цією інтелігенцією, яка була прихильником західної цивілізації, вели боротьбу проти ідей падишаха, аж до тих пір, поки не була проголошена конституційна монархія.

У формуванні цього періоду важливу роль відіграло знайомство османської інтелігенції із західною культурою і літературою, а також відправлення студентів за кордон. Французька мова і література викликали чималу зацікавленість серед інших [3, с. 3].

Іншими словами, завдяки перекладам творів французької літератури вони набули значної популярності, а у літературі Туреччини з'явилися нові жанри. Написання романів західного зразку починається після 1860 року. Спочатку були зроблені переклади романів французької літератури, які згодом стали зразком і поштовхом для виникнення вітчизняних.

Незважаючи на те, що жінки отримали певні права, в їх соціальному статусі значних змін не спостерігалось. У добу Танзимату почали відкриватися школи для дівчат. У зв'язку зі змінами у земельному законодавстві дівчата мали право отримати частку від майна після смерті батька. Окрім цього, було припинено рабство, а також скасовано «податок нареченої», який мали сплачувати дівчата, що виходили заміж [4, с. 181].

Згідно з поглядом на літературу і теми, що відображувались у ній, поети і письменники поділяються на дві групи.

Перший період (1860–1876 рр.). Представниками першого періоду доби Танзимат є Шінасі, Зія Паша, Намик Кемаль, Ахмет Мітхат Ефенді, Шемсеттін Самі та Ахмет Вефік Паша. У зв'язку з тим, що у цей час у французькій літературі панував романтизм, його вплив також помітний у літературі Туреччини. Поети і письменники цієї доби підтримували ідею «мистецтво задля суспільства». Саме тому у поезії увага була зосереджена не на вживаній мові, а на самій ідеї. Романи намагалися збагатити за допомогою часто перерваних подій, довгих описів і рапових збігів обставин. Письменники і поети цікавилися не тільки літературою, а й державними справами і політикою.

Другий період (1876–1896). Письменниками другого періоду літератури доби Танзимату є Реджаізаде Махмут Екрем, Абдульхак Хаміт, Саміпашазаде Сезаї і Небізаде Назим.

Розуміння творчості поетів і письменників другого періоду відрізняється від першого. У зв'язку із індивідуалізмом романтизму, який поступово зростає, починаючи з 1880 року, і більш репресивного правління Абдул-Гаміда II, літератори цього періоду стали дотримуватись ідеї «мистецтво задля мистецтва». У результаті цього вони почали цікавитися не державними справами, політикою і суспільними питаннями, а лише мистецтвом. Це призвело до того, що мова, яку вони використовували у творах, стала менш зрозумілою. Однак вони більш успішно адаптували турецьку літературу до західної.

Романи епохи Танзимату не можна вважати технічно сильними і самодостатніми. Романісти цієї доби велику увагу приділяють темі жінки. Турецький роман, що з'явився в епоху Танзимат, відіграє важливу роль у змінах і розвитку суспільного життя турецької жінки. Письменники доби Танзимату часто наголошують на важливості ролі жінки у вихованні дітей. У романах жінка постає як особа, яка повинна розвиватися, бути гарною домогосподаркою і виховувати своїх дітей [5, с. 50].

Першим романом в історії турецької літератури, що був написаний турецькою мовою, став твір Шамсеттіна Самі *“Taaşuk-ı Talât ve Fitnat”* (укр. Кохання між Талатом і Фітнат) (1873). У ньому розповідається про любов Талата і Фітнату, про недоліки одруження за домовленістю, рабство і наложництво. Оскільки роман є першим серед собі подібних, із технічного погляду він є слабким.

У іншому романі автора під назвою *“Felâtn Bey ile Rakım Efendi”* (укр. Пан Фелатун і пан Рахим) зображено неправильне розуміння поняття «вестернізація». У романі автор розповідає, як дівчину Міхрібан, так само як і її старшого брата Фелатуну, намагалися виховати за європейським зразком. Міхрібан не може повністю адаптуватися до життя, як і її брат. З одного боку, дівчина вважає, що шити мереживо і готувати їсти, так як це робили османські жінки, є неблагородною роботою, а з іншого боку, вона не може читати і грати на піаніно, як європейські жінки. Письменник, зображуючи комізм ситуації, у якій Міхрібан залишилась між культурами Сходу і Заходу, і повчаючи сім'ї і молодих дівчат, які переживають конфлікт культур, здійснив суспільний внесок, характерний для цієї доби.

Неправильне розуміння вестернізації, кохання, нерівність між чоловіком і жінкою, місце жінки у суспільстві, рабство та історичні події були основними темами романів цього періоду.

Перший роман Наміка Кемалю *“İntibah”* (укр. Пробудження) був опублікований у 1876 році. Через те, що окрім душевних переживань, значне місце у романі посідають й описи місць перебігу подій, *“İntibah”* можна вважати початком у процесі формування турецького роману і розглядати як художній роман. Однак критики сходяться на думці про те, що Намік Кемаль не дотримується високого літературного рівня у цьому романі. У книзі є два жіночих персонажі: Ділашуб і Мехпейкер. Гюзін Діно, аналізуючи більше Мехпейкер, ніж Ділашуб, наголошує на тому, що автор був першим, хто узяв за приклад образ жінки із чоловічими манерами, що зустрічається у традиційних турецьких оповіданнях (у цьому разі пані Ханчерлі) і в образі Мехпейкер впровадив у турецьку літературу новий тип жінки, який не зустрічався до цього [6, с. 78]. Тоді як Мехпейкер постає перед нами у образі вабливої жінки, Ділашуб має тиху і спокійну натуру.

“Araba Sevdası” (укр. Пристрасть до фастонів) (1898) вважається першим турецьким романом, написаним у напрямі реалізму. Реджаізаде Махмут Екрем у романі описує розпещеного підлітка, який через те, що неправильно розумів, що таке вестернізація, потрапив у безглузді ситуації. З погляду подій і героїв твір є оригінальним. Окрім цього, вперше у турецькому романі були використані елементи комічного.

Період Сервет-і Фюнюн і видозмінюючий образ жінки. Султан Абдул-Гамід II, який у 1876 році вперше проголосив конституційну монархію, згодом скасовує збори і конституційне правління, звинувачуючи у цьому османсько-російську війну 1877–1878 років. Усі свободи, надані Османською Конституцією, були припинені. Османська імперія до проголошення у 1908 році конституційної монархії вдруге перебувала у режимі сильних репресій, час яких називали «періодом деспотизму». Ця репресивна політика мала деякі негативні наслідки у мистецтві та літературі. У цьому середовищі неможливо було сформувати стиль літератури, у якому б висвітлювались суспільні питання. Тобто про написання реалістичних літературних творів не йшлося.

У цих умовах художники та літератори неохоче переживали сильний песимізм та відчай. У їхніх роботах на першому плані перебувають такі почуття, як розчарування, печаль, бажання втекти і відчай, а також спостерігаються депресія, протиріччя і проблеми, створювані політичним середовищем. Митці доби Сервет-і Фюнюн, звертаючись до свого внутрішнього світу, у творах відтворювали свою власну думку.

Конфлікт «старого і нового», який ми спостерігаємо у літературі Танзимату, призвів до зародження руху Сервет-і Фюнюн. Кенан Акюз описав цю ситуацію наступним чином: *«Доба Сервет-і Фюнюн або Адебійят-і Дждедіде є останнім етапом, який визначає остаточний результат боротьби Сходу і Заходу, яка з 1860 року триває у турецькій літературі, на користь західної»* [7, с. 38].

Тоді як Реджаізаде Махмут Екрем стверджував, що слід відмовитися від традиційної літератури, яка триває протягом століть, Муаллім Наджі виступає проти цього. Навіть якщо він і погоджувався на деякі нові стилі, він усе одно вважає, що слід використовувати їх, адаптуючи до традиційної літератури.

Письменники, які підтримували думку Муалліма Наджі, писали і постійно критикували Реджаізаде Махмута Екрема і його прихильників, що виступали за новий стиль літератури, у журналі *«Малумат»*. Пан Екрем відчував потребу у виданні, яке б захистило його й оточення.

Учень Реджаізаде Махмута Екрема із Малікії – Ахмет Іхсан Токгюз, випускав журнал під назвою *«Сервет-і Фюнюн»*. Цей журнал перекладався як «скарби науки» і не вважався літературним. Однак він почав відігравати значну роль як видання, що підтримувало інновації у літературних суперечках між «старим і новим» вже після 1895 року [8, с. 1785]. Екрем запропонував своєму учневі перетворити цей журнал у літературне видання, на що Ахмет Іхсан Токгюз погодився. Пан Екрем зібрав навколо цього журналу інноваційних письменників і художників зі свого оточення. До складу ради видання щодо мистецтва і літератури також потрапив молодий поет Тевфік Фікрет, учень ліцею «Галатасарай».

У цьому журналі почали писати письменники і поети, які виступали за новий літературний стиль. Зокрема, такі молоді поети, як Дженап Шахабеттін, Хючеїн Суат, Алі Екрем, Фаік

Алі, Сулейман Несіп, Ахмет Решіт, Джелиль Сахір і молоді письменники Халіт Зія (Ушаклігіль), Мехмет Рауф, Хюсеїн Джахіт (Ялчин), Ахмет Хікмет (Мюфтіюоглу), Сафсет Зія, Ахмет Шуайб. Це призвело до народження нового літературного етапу. Таким чином, почалася епоха Сервет-і-Фюнюн, або, як її ще називають, Адебійят-и Джедіде.

У цей період у романах ми спостерігаємо успішне використання теми і персонажів. У ранній період цієї доби романи перебували під впливом як деспотичного режиму, так і романтизму. Це, у свою чергу, підштовхнуло авторів до написання творів на окремі теми. Пізніше спостерігається вплив реалізму, що призвело до опису письменниками у романах і оповіданнях життя суспільства. Вони відобразили помилки суспільства у процесі розуміння вестернізації і намагалися навести правильні приклади.

Жінки романів доби Сервет-і-Фюнюн постають героями першого ступеня. Жінки у романах цієї доби освічені, екстраверти і сучасні. Крім цього, також спостерігаються замкнуті у собі жінки, які не цікавляться навколишнім світом [9, с. 2].

Найуспішнішим автором романів цього періоду є Халіт Зія Ушаклігіль (1867–1945). Роман *“Aşk-ı Memnu”* (укр. Заборонене кохання), написаний у 1898–1900 роках, вважається першим об’ємним турецьким романом. У романі, написаному із чіткою структурою і літературними прийомами, у реалістичному стилі розповідається про молоду і красиву дівчину, яка одружується із заможним і набагато старшим від себе чоловіком і, незважаючи на бажання залишитись із ним, йде на повіді забороненого кохання. Окрім цього, описані психологічні причини цієї ситуації. Біхтер, що з психологічного погляду постає перед нами як хороша особа, не схожа на жінку доби Танзімату, яких у всьому звинувачували.

Другою темою романів цього періоду після вестернізації було кохання. Мехмет Рауф з цієї теми навів хороші приклади. У своїх романах він розповідав про внутрішній світ людей і романтичне кохання. У романі *“Eylül”* (укр. Ейлюль), написаному Мехметом Рауфом, який порівняно із Халітом Зією був більш сучасної думки щодо жінок і сім’ї, кохання між Суат і Наджип набуває болючого характеру і, не маючи шансу на існування, згорає у полум’ї [10, с. 128]. Цей твір вважається першим психологічним романом турецької літератури.

Мова, що використовується в романах, важка і прикрашена. Письменники іноді використовують маловідомі арабські і перські слова, що ускладнює розуміння тексту.

Доба Феджр-і-Аті і тема жінки. У 1909 році молоде покоління літераторів, яке виникло після закінчення доби Сервет-і-Фюнюн, об’єдналося і створило товариство Феджр-і-Аті. Приблизно через одинадцять місяців після того, як члени спільноти об’єдналися, вони у 977-му випуску журналу *«Сервет-і-Фюнюн»*, що вийшов 24 лютого 1910 року, опублікували декларацію під назвою *«Феджр-і-Аті Енджюмен-і-Едебісі Бейаннамесі»*, у якій не лише зазначили свої погляди на стан літератури у минулому і теперішньому часі, а й пояснили суспільству причину свого об’єднання і плани на майбутнє. Їхня мета полягає у такому:

1 Розвивати організацію, яку вони створили і яка є оазисом у пустелі науки і порядку, відповідно до європейського зразка.

2 Намагатися розвиватися за допомогою зібраних разом здібностей і більш твердо висвітлювати ідеї, які можуть виникнути з протиріч думок (а саме обміну думками), із метою слу-

говати на користь розвитку мови, літератури і літературних і суспільних наук.

3 Опублікувати низку робіт, які відображатимуть їхнє розуміння мистецтва.

4 Використовувати журнал *«Сервет-і-Фюнюн»* як засіб поширення інформації.

5 З метою забезпечити розвиток народної ідеї і патріотизму опублікувати основні західні літературні твори, перекладені членами організації або іншими особами, яких виберуть члени організації під час конкурсу.

6 Намагатися покращити рівень літературного смаку і знань народу, влаштуовуючи різні конференції.

7 Розширюючи/покращуючи відносини з подібними організаціями на Заході, виконувати функцію надійного і сильного мосту, завдяки якому народні літературні жанри поширюватимуться на Заході, а перлини Заходу (досконалі твори) поширюватимуться на Сході, і наше суспільство ознайомиться із відомими західними письменниками [11, с. 34].

Ця декларація є першим документом в історії турецької літератури, що був опублікований спільнотою. Декларацію підписали такі особи: Ахмет Самім, Ахмет Хашім, Емін Бюлент, Емін Ламі, Тахсін Нахіт, Джелиль Сахір (Рейс), Джеміль Сулейман, Хамдуллах Супхі, Рефік Халіт, Сахabetтін Сулейман, Абдульхак Хайрі, Изет Меліх, Алі Джаніп, Алі Сюха, Фаік Алі, Фазил Ахмет, Мехмет Бехчет, Мехмет Рюшту, Кьопрюлю-заде Мехмет Фуат, Мюфіт Ратіп, Якуп Кадрі [12].

Незважаючи на те, що у творчості Джеміля Сулеймана Альянакоглу не спостерігалось успішне використання літературних прийомів, у його романах автором надана хороша оцінка з погляду психології. У романі *“Siyah Gözler”* (укр. Чорні очі) він розповідає про відносини вдови із на десять років молодшим за неї хлопцем, ім’я яких не зазначається. Однак ці відносини викликають у жінки параноїдальні розлади, які виникли під впливом негативних факторів минулого і які їй довгий час вдавалося приховувати. У зв’язку з цим жінка, яка щодня все більше прив’язується до хлопця і одночасно не може врятуватись від сумнівів і марних побоювань, думаючи про те, що він їй зраджує, у кінці роману його душить [13, с. 66]. Цей твір є першим романом у турецькій літературі, який розповідає про жінку, що перебуває у параноїдальному стані.

Письменники цього періоду, перебуваючи під впливом символізму, дотримувались принципу «мистецтво заради мистецтва». Через те, що вони використовували словосполучення арабського і перського походження, мова творів була важкою для сприйняття.

Доба національної літератури та образ ідеальної турецької жінки. Період національної літератури – це назва літературного процесу, який виник у 1911 році разом із початком публікації журналу *“Генч Калемлер”* і який тривав аж до 1923 року, коли виникла республіканська література [14, с. 91].

Оскільки період національної літератури випадає на ті ж самі роки, що й період національно-визвольного руху, він вважається інноваційним не лише завдяки використанню спрощеної мови, а й особливих тем творів.

У 19 ст. паралельно до ідеї націоналізму, яка на той час була впливовою у Європі, в Османській імперії почав набирати обертів рух тюркізму. Ідея тюркізму спостерігалась у культурній і літературній сфері і була предметом розмірковувань у творах літераторів і філософів аж до початку Балканської війни.

Таким чином тюркізм, на відміну від османізму і ісламізму, спершу розглядався у літературі і роботах мислителів, а потім і у політичній сфері. Тюркізм знайшов своє місце у політиці із закінченням Балканської війни, яка у 1912 році завершилась поразкою. Відділення християн на Балканах від імперії показало, що османізм не є ефективним. З іншого боку, той факт, що албанці і араби підняли повстання, щоб покинути імперію, показав, що ідея ісламізму також не є рішенням для запобігання розпаду.

Журнал «*Генч Калемлер*», випущений в Салоніках в 1911 році, був важливим кроком до спрощення мови. «*Генч Калемлер*» було виданням, що після другого прийняття конституційної монархії, систематично поширював ідею тюркізму [15, 21].

Члени «*Генч Калемлер*» у відомій передмові до журналу «*Єні Лисан*» наголошують на тому, що мова повинна бути простою і очищеною від османських слів.

У передмові положення наведені таким чином:

1 Потрібно скасувати граматичні правила перської і арабської мови у турецькій мові.

2 Слова арабського походження, що увійшли до турецької, потрібно оцінювати не з точки зору арабської граматики, а з погляду їх використання у турецькій мові.

3 Слова арабського і перського походження потрібно писати не так, як вони раніше писались, а відповідно до турецької вимови.

4 Арабські і перські слова, які увійшли до розмовної мови, не мають бути забороненими і не має бути заперечень щодо використання арабської у науковій термінології.

5 Слова не повинні запозичуватися з інших тюркських діалектів.

6 Розмовна мова має відповідати стамбульському діалекту.

У журналі «*Генч Калемлер*» систематично можна спостерігати імена таких письменників, як: Омер Сейфеттін, Алі Джаніп, Зія Гьоккальп, Казим Намі (Дуру), М. Нермі, Расім Хашмет, Ака Гюндюз, Несімі Сарим, Х. Хюсюн, Муваффақ Галіп, Акіл Коюнджу і Субхі Едхем [15, с. 21]. Головною особливістю цих письменників було бажання започаткувати національну літературу. Проти цієї ідеї виступали прихильники течій Сервет-і Фюнюн і Феджр-і Аті, які захищали ідею універсальності мистецтва.

Важливою особою, яка виступала за ідею націоналізації, був Зія Гьоккальп. У роботі під назвою «*Türkçülüğün Esasları*» (укр. Основи тюркізму) він детально розповідає про необхідність сформувати народну мову. Завдяки добі утворення Республіки мова стала простішою, а у літературі почали розглядатися проблеми суспільства. В оповіданнях і романах цього періоду було описане життя народу, що живе у будь-якому куточку Туреччини. На передньому плані особливо спостерігаються села і життя сільських жителів.

Якуб Кадрі, який майже у всіх своїх романах і оповіданнях розглядає суспільні теми, має дуже вражаючу здатність спостереження. У його творах ми бачимо вплив реалізму але, незважаючи на це, письменник також відображає свої власні думки. У романі «*Kiralık Konak*» (укр. Орендований дім) автор описує зміни у мисленні і житті трьох поколінь, які жили під час доби Танзимат і аж до кінця Першої світової війни. Тоді як у романі «*Sodom ve Gomora*» (укр. Содом і Гоммора) він зображує стан Стамбулу, у якому він перебував у роки перемир'я.

Решат Нурі у всіх своїх романах обирає місцем перебігу подій провінції, селища або міста Анатолії. Романи написані на суспільну і сентиментальну тематику. Найбільшої слави Решату Нурі приніс його роман «*Çahkuşu*» (укр. Корольок – пташка співоча), який був опублікований у 1922 році у газеті «*Bakim*» (укр. Час). У романі письменник познайомив читачів із першою інтелігентною та ідеалістичною дівчиною Феріде, яка вирушає до Анатолії. Завдяки стилю і темі, роман сподобався усім, навіть тим, хто не читав.

Халіде Едіп Адивар, яка опублікувала свій перший роман у 1910 році, спочатку пише любовні романи та оповідання, в яких вона намагається описати жіночий внутрішній світ, тоді як у роки Визвольної війни центром уваги стає народ і Анатолія. У зв'язку з тим, що вона сама брала участь у визвольній боротьбі, її спостереження досить сильні і реалістичні. У таких романах, як «*Seviye Talip*» (укр. Севіє Таліп), «*Handan*» (укр. Хандан) і «*Kalp Ağrısı*» (укр. Серцевий біль), на передньому плані постає жіноча психологія. У романах «*Ateşten Gömlek*» (укр. Вогняна сорочка) і «*Vurun Kahpeye*» (укр. Вбийте блудницю) описується Визвольна війна і патріотизм. У 1936 році письменниця написала «*Sinek Bakkalı*» (укр. Клоун і його донька), який вважається «традиційним романом», що присвячений громадському порядку, який керується звичаями і традиціями.

Рефік Халіт Калай відомий своїми розповідями про анатолійське життя і ставленням до Визвольної війни. У його романах простежуються дві лінії. Після того, як Стамбул був звільнений від ворожої окупації, він втік до Бейруту. У 1938 році, отримавши дозвіл на звільнення від покарання, він зміг повернутися на батьківщину. Роман «*Istanbul'un İç Yüzü*» (укр. Внутрішня сторона Стамбулу), який він написав перед втечею за кордон, вважається найдосконалішим серед інших. У романах, які він написав після його повернення до Туреччини, він відмовився від мистецтва і почав писати твори задля більшого продажу і прочитання.

Дивлячись на цей період із соціального погляду, можемо зазначити, що жінки почали знаходити собі місце в суспільстві по-різному. Особливо Перша світова війна призвела до істотних змін щодо ролі жінки у османському суспільстві.

У зв'язку з тим, що чоловіки воювали на фронті, жінки почали працювати на державних посадах у поштових відділеннях, які залишилися порожніми. У цей період жінки отримали можливість працювати на фабриках харчової і текстильної промисловості. Окрім цього, у 1917 році були внесені зміни до законів ісламського права щодо жінок.

У цей період турецька жінка не лише частина суспільного життя, а й є одним із засновників цього життя. Ця зміна у суспільному становищі також була відображена у літературі. У романах, написаних згідно до ідеї тюркізму, у героїв-жінок вже є мета. Їхня спільна мета полягає у вирішенні індивідуальних та суспільних проблем, прищепленні дітям тюркського народу любові до рідної батьківщини і нації, виховуванні покоління, які прославлять турецьку націю всередині країни або за її межами. А їхнім джерелом мотивації, яке буде допомагати йти до цієї мети, стануть народні ідеали тюркської історії [17, с. 1].

У вірші «*Kızilelma*» (укр. Червоне яблуко), який Зія Гьоккальп у 1913 році опублікував у журналі «*Türk Yurdu*», автор у якості ідеалу, який рятує тюркський народ, зображує красиву дівчину. Ця героїня – пані Ай, яка походить з роду ханів

і є дочкою заможної сім'ї з Баку. Під час навчання у Парижі, її мати і батько вмирають. Після цього пані Ай, для виховання ідеалістичної молоді, яка підвищить обізнаність всіх турків по всьому світу і забезпечить культурний союз між ними, починає освітню компанію, і має на меті відкрити школи у Турані.

У романі Халіде Едіп Адівар "*Yeni Turan*" (укр. Новий Туран) ми знову бачимо ідеалістичну і добре освічену турецьку дівчину – Каю. Кая відповідає за жіночий рух, який скликає молодь до Турану. Жінки цього руху, під керівництвом Каї відкривають п'ятничні школи, які нагадують недільні школи у Європі і повчають релігії і моралі [18, с. 168].

Висновки. Сучасна турецька література розпочинається у 1860 році разом із опублікуванням першої приватної газети «*Терджюман-и Ахваль*» у період Танзімату і у нашій статті проаналізована під п'ятьма заголовками: період Танзімату, період Сервет-і Фюнун, період Феджр-і Аті, період національної літератури і період республіканської і сучасної літератури. Спроби модернізації у літературі Туреччини розпочалися із приходом у неї творів західної, особливо французької, літератури шляхом перекладу. Незважаючи на те, що письменники першого періоду епохи Танзімату вподобали ідею «мистецтво для суспільства», у творах представників другого періоду спостерігається дотримання ідеї «мистецтво задля мистецтва». У цей період був написаний перший реалістичний роман "*Araba Sevdası*" (укр. Пристрассть до фастонів). Окрім цього, у цей період спостерігається поступове використання жіночих образів у романах. Хоч ці персонажі романів є ідеалами західної культури, які грають на піаніно і розмовляють французькою, вони знову ж таки здебільшого перебувають вдома і займаються вихованням своїх дітей.

Період Танзімату слідував за течією Едебійят-и Джедіде, яку очолювали прихильники інновацій-молоді літератори, що об'єдналися завдяки журналу «*Сервет-і-Фюнун*». У цей час спостерігається використання письменниками теми патріотизму, а також зрозумілої народу і одночасно важкої і витонченої мови. Жінки вже стають головними героями, які відкриті до нових можливостей і пропозицій зовнішнього світу.

До виникнення національної літератури протягом короткого проміжку часу існувала спільнота під назвою Феджр-і Аті, представники якої підтримували позицію «мистецтво задля мистецтва». Оскільки діяльність цього товариства тривала не довго, є досить мало романів, основою яких була тема жінки. У романі Джеміля Сулеймана "*Siyah Gözler*" (укр. Чорні очі) перед нами постає перша жінка із психологічними розладами, яка є головним героєм роману.

Національна література сформувалася завдяки розпаду Османської імперії, впливу течії націоналізму, що на той час домінувала у світі, і початку національно-визвольного руху у цей період. У період національної літератури спостерігається спрощення мови і опис не лише Стамбулу, а й інших місцевостей. У зв'язку з тим, що жінки брали активну участь у русі і виступали за націоналізм, їхні образи наділені ідеалізмом, сильним патріотизмом і духом.

Література:

- Balcı E., Haberlerde Modern Türk Edebiyatı ve Kadının Temsili. Cinius Yayınevi, 2020. s. 241.
- Erkol Ç., Osmanlı Türk Romanından Çağdaş Türk Romanına Kadınlık: Değişim ve Dönüşüm. *Türkiyat Mecmuası*. 2011. 21 (2). s. 147–176.

- Önder Z., Tanzimat Dönemi Edebiyatı. Hayat ve Sosyal Hizmetler Vakfı, 2017. s.3.
- Altındal M., Osmanlıda Kadın. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1994. s. 181.
- Karabulut M., Tanzimat Dönemi Türk Romanında Kadın Üzerine Tematik Bir İnceleme. *Erdem*. 2013. № 64. s. 49–69.
- Dino G., Türk Romanının Doğuşu. Cem Yayınları, 1978. s. 203.
- Akyüz K., Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri: 1860–1923. İnkılap Kitapevi, 1995. s. 270.
- Soğukömeroğulları M., Servet-i Fünun Edebiyatı Gayri Milli Midir? *Turkish Studies*. 2011. 6 (1). s. 1785–1800.
- Kanter B., Servet-i Fünun Edebiyatı Romanlarında Aile, Kadın ve Çocuk. Elazığ: *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları*. 2009. s. 484.
- Kırtıl O., Türk Romanında Kadın ve Bir Tereddüt Romanı. *Kadın Araştırmaları Dergisi*. 2012. s. 127–142.
- Bozdoğan A., Fecr-i Ati Topuluğu ve "Musavver Muhit" Mecmuası. *TÜBAR*. 2014. № 35. s. 43–60.
- Servet-i Fünun. 38 (977). 11 Şubat 1325.
- Baytımur N., Cemil Süleyman'ın Siyah Gözler Romanından Hareketle Bir Kadının Paranoid Bozuklukları. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2019. № 45. s. 61–72.
- Dayanç M., Milli Edebiyat Dönemi, Milliyetçi Edebiyat ve Milli Edebiyat Kavramı Üzerine Düşünceler. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2012. 13 (1). s. 91–103.
- Çelik H., Genç Kalemler. 2016. s. 21.
- Türkiye Diyanet Vakfı. İslam Ansiklopedisi. Genç Kalemler. URL: <https://islamansiklopedisi.org.tr/genç-kalemler> (дата звернення: 09.05.2021).
- Yılmaz A., Milli Edebiyat Dönemi Türkromanında Türkçü/Turancı Kadın Kimliği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2016. 9 (47). s. 216–235.
- Enginün İ., Halide Edib Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1995. s. 618.

Gultekin G., Arnaut F. The functioning of the female image in the process of the development of Modern literature from the Tanzimat to the national literature

Summary. The role and sphere of influence of women in the modern world is quite diverse. As in many countries, women in Turkey suffer from gender inequality. Therefore, it is a mistake to assume that this social problem will not have a place in the literature. The view on a woman is reflected in the literature of any society. Turkish literature is no exception. It is known that along with the change in literary trends, the opinion about the place of women in society is also changing. Such issues as the individual and social identity of a woman, her relationship with a man and the change in the female image during the historical process were studied by various researchers and were one of the main topics of literature and other branches of art [1, p. 4].

The modernization movements that began with Tanzimat also contributed to a change in the role of women in Ottoman society. In particular, the Institute of female slaves, which appeared in the first novels of the Tanzimat period, after the disappearance and adoption of the image of a European woman gave way to motives that protect women's freedom in the literary period called Servet-i Funun. Then such characteristic signs of westernization in the novels of Tanzimat as "playing the piano", "speaking French", gave way to the motives of "secret correspondence" and "dance", reflecting the intimacy of relations between a man and a woman in the literature of Servet-i Funun [2, p. 149].

Due to the fact that during the period of national literature, a woman took an active part in the National Liberation

War, she played a significant role in novels and short stories. With the proclamation of the Republic, women received new rights, such as to vote and be elected in elections, as well as the right to divorce. Although women have become more modern with these new rights, in the public sense they have played a passive role, and gender inequality continues to persist. In the literature of this period, a woman was depicted as a devoted person, aware of her social and family responsibilities.

According to public perception, a woman should adapt to modern life and enter the public space, recognizing the superiority of a man.

This article is devoted to a comprehensive study of writers' portrayal of female images in novels, starting with Tanzimat literature and ending with national literature.

Key words: woman, Tanzimat, Servet-i Funun, Fejr-i Ati, national literature.